

ЛЕКСИКОЛОГИЈА

(значење и употреба речи)

1. Допуни следеће тврдње одговарајућим облицима речи *глас*, *огредница*, *један*, *лексика*, *функција*, *речник* (лексикон), *значење*:

- а) Реч је утврђени скуп _____ који има своје _____ и своју _____ у реченици. Реч може да се састоји и од само _____ гласа.
- б) Скуп речи једног језика назива се _____.
- в) Речи једног језика забележене су у _____.
- г) Реч чије се значење дефинише у речнику назива се _____.

2. Допуни следеће тврдње:

- а) Две речи или више речи које имају **исто или слично значење** називају се _____.
- б) Две речи које имају **супротна значења** називају се _____.
- в) Речи које имају **исти гласовни склоп**, али им **значења нису међусобно повезана** називају се _____.

3. Заокружи тачан одговор.

Једнозначне речи су у језику много ређе од многозначних. **ДА/НЕ**

4. Међу наведеним речима подвуци оне које су **једнозначне** (моносемичне):

миш, мачка, коза, јарац, туш, корито, три, сто, километар, вокал, падеж.

5. Из следећег низа разврстај **једнозначне** и **вишезначне** речи:

десет, коса, клавир, град, лук, доручковати, лист, оштар, казалька.

- а) Једнозначне речи: _____.
- б) Вишезначне речи: _____.

6. Поред наведених речи напиши њихове **синониме**:

- а) кућа – _____ ; б) отац – _____ ;
в) говорити – _____ ; г) пут – _____ ;
д) храбар – _____ ; њ) брз – _____ .

- Да ли према наведеним речима можеш да напишеш више **синонима**? **ДА/НЕ**
Наведи примере за своју тврдњу:

_____ .

7. Поред наведених речи напиши њихове **антониме**:

- а) светлост – _____ ; б) добар – _____ ;
в) доћи – _____ ; г) отворити – _____ ;
д) пријатељ – _____ ; ђ) испред – _____ .

► Да ли према наведеним речима можеш да напишеш више **антонима**? ДА/НЕ
Наведи примере за своју тврдњу:

_____ .

8. Поред наведених речи напиши **антониме** са истим кореном, користећи се негацијом:

- а) радник: _____ ; б) радити: _____ ;
в) радно: _____ ; г) радан: _____ .

9. Уочи и препиши реч која не припада **синонимском низу**. Поред ње допиши један синоним са истим значењем.

а) банути – упасти, налетети, наврнути, срести се, хрупити, појавити се;

_____ .

б) бесконачан – бескрајан, безграничан, неограничен, чудесан, непрекинут, неизмеран.

_____ .

10. У следећим реченицама **акцентуј** подвучене **хомониме** према значењу:

- а) Ми волимо град у ком живимо.
б) Пао је град и уништио малине.
в) Здраво је јести бели и црни лук.
г) Пре гађања лук треба добро натегнути.

Миљивој Олујић, *Панорама Београда*

11. Допуни тврдње:

а) Појава **преношења имена** једног појма на други појам који је с првим **по нечему сличан** назива се _____ .

б) Појава **преношења имена** једног појма на други појам не по међусобној сличности, већ **по блиској (егзистенцијалној) повезаности** назива се _____ .

_____ .

Боља је добра штедња него
рђаво течење.

12. Поред следећих примера напиши да ли је заступљена **метафора** или **метонимија**:

а) „Још бакрено небо распаљено сија”

б) Наградићемо то златно дете!

в) Цела школа га је заволела.

г) Лисица је он!

д) Важно је да имамо кров над главом.

ђ) Наша зграда се побунила.

13. Глагол *трети* употреби у реченици:

а) у основном значењу:

б) у метафоричком значењу:

14. Именицу *око* употреби у реченици:

а) у основном значењу:

б) у метафоричком значењу:

в) у метонимијском значењу:

15. У наведеним народним пословицама и изрекама уочи да ли је употребљено **основно**, **метафоричко** или **метонимијско** значење.

а) Далеко од очију, далеко од срца.

б) Без алата нема заната.

в) Бој не бије свијетло оружје,
већ бој бије срце у јунака.

г) Врана врани очију не вади.

д) Здравље је највеће богатство.

ђ) Што прође преко девет зуба,
оде преко девет брда.

е) Сад јаја какоћу, а кокоши ћуте.

16. Уочи и напиши да ли је истакнута реч употребљена у **основном, метонимијском** или **метафоричком** значењу.

- а) Желим да за гладна уста увек нађем залогаја.
- б) Већ смо на устима самог кратера.
- в) Вест се брзо ширила од уста до уста.
- г) Гладни смо, морамо нешто брзо да ставимо у уста.

17. Напиши из којих су језика узете следеће речи:

- а) спорт, фудбал, викенд, паркинг, филм: ;
- б) шраф, пегла, молер, мајстор, фарба: ;
- в) олук, цезва, бурегија, боја, јастук: ;
- г) ашов, лопов, варош, салаш, ципела: ;
- д) икона, манастир, анђео, библиотека: .

18. Уочи у наредном тексту називе разних јела и подвуци их.

Милица, Милена, Михајло и Лука ручали су јуче у башти једног ресторана који нуди специјалитете из различитих националних кухиња.

У менију (јеловнику) нашла су се и ова јела: супа са кнедлама, шницла, гулаш, лазање, сарма, ћевапи, салата од шаргарепе, крофна, парче торте, штрудла са пекмезом и палачинке.

► Сви називи јела су позајмљенице из страних језика. Попуни табелу како је започето.

Реч	Позајмљеница	Реч	Позајмљеница
супа	германизам	салата	<input type="text"/>
кнедла	<input type="text"/>	шаргарепа	<input type="text"/>
шницла	<input type="text"/>	крофна	<input type="text"/>
гулаш	<input type="text"/>	торта	<input type="text"/>
лазање	<input type="text"/>	штрудла	<input type="text"/>
сарма	<input type="text"/>	пекмез	<input type="text"/>
ћевапи	<input type="text"/>	палачинка	<input type="text"/>

- Да ли су наведене позајмљенице ушле у састав лексике српског језика? **ДА/НЕ**
- Напиши наслов речника у којем можеш то да провериш:

Што се чешће разговара,
то се боље договара.

19. Уписивањем бројева испред речи повежи појмове са примерима.

1. историзми	авлија, шор
2. архаизми	вожд, нахија
3. дијалектизми	писменица, полза
4. неологизми	конјугација, префикс
5. термини	серијал, пластеник

20. Препознај **термине** из области предмета које учиш у школи. Упиши их на одговарајућа места.

бифуркација, једро, метафора, раствор, троугао, софтвер, водоник, император, знак једнакости, револуција, тучак, громадне стене, еволуција, амеба, молекул, седимент, кружница, конгруенција, атом, киселина, гравитација, инпут, вокатив, феудализам, вектор.

а) Српски језик и књижевност:

б) Историја:

в) Географија:

г) Биологија:

д) Физика:

ђ) Хемија:

е) Математика:

ж) Информатика и рачунарство:

21. Подвучи **термине** у одломку из уџбеника *Музичка култура*.

У опери *Набуко* композитор Ђузепе Верди описује време вавилонског ропства, односно прогонство Јевреја из древног Краљевства Јудеје у Вавилон, које је наредио Набукодоносор II у 6. веку пре нове ере. Либрето је написао Темистокле Солера. У чувене музичке нумере сврставају се *Хор Јевреја* из трећег дела и *Набукова арија* из четвртог дела, коју пева баритон. *Набуко* се редовно изводи у Арени у Верони, као и у многим светским оперским кућама.

Ђузепе Верди

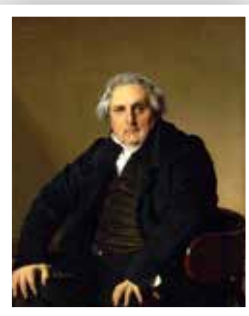

22. Подвуци **термине** у одломку из уџбеника *Ликовна култура*.

Пред тобом су два портрета. Ван Гог је насликао портрет свог пријатеља, доктора Гашеа, док је Енгр портретисао господина Бертена, власника утицајног париског часописа. Др Гаше делује замишљено и сетно. Господин Бертен је енергична и самоуверена особа. Иако су на обе слике ликови врло изражајни, о њиховом карактеру нам много говоре и њихов положај на слици, колорит, пропорције и други елементи композиције.

Винсент ван Гог,
Портрет доктора
Гашеа

Доминик Енгр,
Портрет господина
Бертена

23. Прочитај чланак уз одредницу **композиција** у Великом речнику страних речи и израза Ивана Клајна и Милана Шипке:

композиција, *ѐ ж* [лат. compositio] 1. начин повезивања појединих елемената у целину. 2. лик. а. начин слагања и распоред елемената у сликарском делу. б. веће сликарско дело с више ликова или објеката. 3. муз. а. музичко дело. б. теорија компоновања музичких дела. 4. састав, структура. 5. низ железничких вагона у једном ланцу, које вуче локомотива.

- ▶ Да ли је термин *композиција* у ликовној уметности једнозначан? **ДА/НЕ**
- ▶ Да ли је термин *композиција* у музичкој уметности једнозначан? **ДА/НЕ**
- ▶ Напиши које се од наведених значења може односити на објашњење термина *композиција* у књижевности:

- ▶ Уочи у тексту из речника реч *ланац* и наведи бар три наставна предмета у оквиру којих се она помиње. Наведи по један пример.

Назив предмета	Пример

24. Поред сваког термина напиши његово основно значење или назив на српском језику.

- а) компарација: _____ ;
- б) деклинација: _____ ;
- в) конгруенција: _____ ;
- г) дескрипција: _____ ;
- д) градација: _____ ;
- ђ) наратија: _____ ;
- е) хипербола: _____ ;

Оцима ваља више вјеровати него ушима.

25. Одреди значење подвучене речи у одломку из приповетке *Све ће то народ џозлаишиши* Лазе Лазаревића.

И сумрак се поче хватати, а лађе још нема. Свет који ју је чекао поче се разилазити. Оде и дечко с црним земичкама и капетаница с бајатим лицем.

- Реч *бајати* значи:
а) озбиљан; б) буцмаст; в) сасушен; г) намргођен.

(Заокружи слово испред тачног одговора.)

26. Подвуци **историзме** у одломку из *Мемоара* Проте Матеје Ненадовића.

Дахије пошљу у сваку касабу својим муселимима заповест тајно, и одреде им дан, да сваки муселим свога кнеза погуби; а Фочић Мемед-ага, не могавши се поуздати да ће мога оца и Бирчанина други ко моћи погубити, науми сам тога ради изаћи у Ваљево. Зато поручи да долази у ваљевску и шабачку нахију у теферич и да лови[...].

- Напиши синоним глагола *наумиши*:

_____ .

Илија Бирчанин

27. Пажљиво прочитај речи које су у *Речнику српскохрватској књижевној језика* (I–VI, 1967–1976) својевремено означене као **неологизми**:

високоразвијен, ванпривреда, документарац, целовечерњи, пречистунац, вадичеп, ведрилац, високоградња, делокруг.

- Из наведеног низа издвој по један пример да илуструјеш следеће начине творбе речи:

- 1) извођење: _____ ;
2) слагање: _____ (простим срастањем),
_____ (са спојним вокалом);
3) префиксација: _____ .

28. Наведи значење речи које се данас сматрају **неологизмима**:

рођендаоница: _____ ;
хељдопита: _____ ;
кликнути: _____ ;
аква-парк: _____ ;
мегазвезда: _____ .

29. Примени своје знање о метафори.

- ▶ Прочитај именичке синтагме у којима придев означава одређено физичко својство. Поред сваког примера уз наведени придев напиши именицу тако да добијеш **метафоричко значење**.

Основно значење	Метафоричко значење
<i>дрвена ограда</i>	<i>дрвено понашање</i>
<i>златан прстен</i>	
<i>светао дан</i>	
<i>далека земља</i>	

- ▶ Уз наведене глаголе напиши именице тако да добијеш **метафоричко значење**.

Основно значење	Метафоричко значење
<i>ошвориши врата</i>	<i>ошвориши душу</i>
<i>прескочиши поток</i>	
<i>расириши ватру</i>	
<i>неговаше дете</i>	

30. У Предговору свом преводу *Нової завјешта* (1847) Вук Караџић детаљно бележи којим се речима служио приликом превођења. Између осталог, бележи и **турцизме**. Пажљиво прочитај те речи и спрем се да одговориш на питања.

Узео сам у њу 30 ријечи турскијех, које ево овдје постављам редом: *аждаха, амајлија, аџуван, бадава, басамак, долама, занаш, исе, кавгација, кагар, калдрма, кеса, кула, ленџер, мана, неимар, нишесте, ока, џазар, сахаш, соба, сунђер, шорба, филдиш, хазна, хајдук, харач, хаџер, чалма, чаршија*.

- ▶ Препиши речи за које знаш да се и данас користе:

_____ ;
 _____ ;

- ▶ Препиши по два примера за:

а) историзме: _____ ;
б) архаизме: _____ ;

- ▶ Напиши **синониме** следећих речи:

басамак: _____ ;
 кавгација: _____ ;
 неимар: _____ ;
 сахат: _____ ;

- ▶ Речи чије значење не знаш пронађи у *Речнику српскохрватскога књижевног језика* (I–VI) Матице српске.

- ▶ Погледај како је у том речнику објашњена реч **аџуван**:

аџуван, -ана м тур. љубимац, миљеник. Вук Рј.

- ▶ На основу скраћенице напиши одакле су преузети та реч и њено значење:

Колико је низбрдица,
 онолико је узбрдица.